

LUAN KOKONA

SKËNDERBEU NË LETËRSINË E SOTME SHQIPE *

Luftrat fitimtare kundër pushtimeve turke në shekullin XV, nën udhëheqjen e heroit të madh kombëtar Gjergj Kastriotit — Skënderbeut, përbëjnë një nga periudhat më të lavdishme të historisë kombëtare të popullit shqiptar. Në këtë epokë u shprehën në mënyrë më të plotë dhe të qartë virtutet heroike të shqiptarëve: dashuria e flaktë e tyre për liri, urrejtja e fortë për jetesën nën thundrën e huaj, patriotizmi dhe gatishmëria e tyre për të bërë çdo sakrificë në emër të idealit të lartë të mbrojtjes së atdheut.

Shembulli i Skënderbeut, i këtij hero, që për një çerek shekulli, në krye të një ushtrie të vogël, theu sulmet e hordhivë të fuqishme të Turqisë, të cilat vërshuan e batisën si dallgë shkatërruese mbi Shqipërinë, duke kapërxyer caqet e kohës së vet, ushqeu aspiratat e popullit shqiptar në luftrat e tij të parreshtura çlirimtare. Në shekujt e errët të pushtimit turk dhe deri në vitet e Luftës nacional-çlirimtare emri dhe kujtimi i Skënderbeut shërbeu si simbol lufte dhe flamur ngadhnjmtar. «...Ashtu si qëmoti — theksohet në thirrjen e K.Q. të P.K.SH., të 12 korrikut 1942, drejtuar fshatarëve shqiptarë — kur stërgjyshët tanë me flamurin e Skënderbeut luftuan pa rreshtur zaptuesin e vendit tonë, kështu dhe ne, bij të denjë të tyre, me flamurin e Skënderbeut, të shkojmë në luftë kundër zaptuesit të ndyrë fashist dhe tradhëtarëve për çlirimin e vërtetë të popullit shqiptar».

Figura e Skënderbeut rron në zemrat e njerëzve tanë, të cilët krahas përpjekjeve për ndërtimin e shoqërisë socialiste, luftojnë për ruajtjen dhe sigurimin e fitoreve të revolucionit popullor, për forcimin e frymës patriotike dhe të vigjilencës revolucionare përballë kompleteve e planeve të errëta të shteteve imperialiste dhe të armiqve të tjerë të Shqipërisë socialiste.

Letërsia e sotme shqipe e realizmit socialist, ashtu si letërsia patriotike dhe shkrimtarët patriotë dhe demokratë të së kaluarës, i ka

* Një bibliografinë që shoqëron artikullin përfshihet literatura që ka shqyrtuar autori i artikullit, pas vjeljes së letërsisë artistike në vëllimet, gazetat e revistat kryesore, botuar që prej çlirimit gjer në fund të qershorit 1967. Në të jepen të dhëna për krijimet letrare, të cilat kanë në qendër figurën e Skënderbeut ose lidhen ngushtë me emrin e tij. Sepse ka edhe dhjetra e dhjetra krijime të tjera, në të cilat përmendet Skënderbeu ose që lidhen me bashkëkohësit dhe epokën e tij e që nuk janë cituar. Nuk është shqyrtuar letërsia për fëmijë. Në artikull flitet edhe për dy vëllime (romani «Kalorësi i Skënderbeut» i H. Stërmillit dhe poema «Garda krutane» e K. Jakovës), të cilat do të botohen gjatë gjashtëmuorit të dytë të 1967-ës.

Referimet e krijimeve të përmendura gjenden në bibliografinë shoqëruese.

kënduar dhe i këndon me dashuri Skënderbeut, epokës dhe bëmave të tij të pavdekshme. Në veprat e letrarëve tanë, kushtuar figurës së heroit kombëtar, kanë gjetur shprehje patriotizmi i masave punonjëse, aspirata e tyre për jetë të lirë dhe cilësitë e një shpirti të lartë heroik, që i shquan.

Figurën e Skënderbeut në letërsinë e re shqipe e ndeshim për herë të parë në veprat revolucionare, që u hartuan në vitet e qëndrës popullore kundër fashizmit italian.

P. Marko e kujton heroin në poemën e vet «7 Prilli — kushtrimi çlirimtar». Shkruar më 1939, pasi fashistët e vunë Shqipërinë nën thundrën e tyre, poema përshkohet nga dhimbja e thellë për fatkeqësinë që goditi atdheun. Malet dhe fushat e Shqipërisë, ku njerëzit rronin të lirë e krenarë, janë në zi. Liria u zhduk dhe kudo në Shqipëri sundon skllavëria fashiste. Por kjo nuk do të zgjasë shumë. Për këtë i flet poeti e kaluara plot bëma heroike e shqiptarëve. Para mendjes së tij ringjallen motet e lavdishme, kur populli shqiptar luftoi me trimëri të parrëfyer kundër armiqve të shumtë e të panumërtë, që erdhën nga an' e anës për ta robëruar, por nuk e shtruan dot. Poeti është i sigurtë, se edhe kësaj here shqiptarët do ta tregojnë veten, ashtu siç i njih historia dhe gjithë bota, **trashëgnjës të Skënderit** dhe kjo i jep atij guximin t'u drejtohet bashkatdhetarëve të vet me thirrje për t'u bashkuar në luftë **si bij me bes' të Skënderbeut**.

Letrari i ri, dëshmori Gj. Kuçali na ka lënë dy krijime me temë nga epoka e heroit kombëtar, «Ëndëra e Skënderbeut» dhe «Kthimi i Skënderbeut», të lidhura ngushtë nga pikëpamja tematike në mes tyre. Autori ka zgjedhur një moment të rëndësishëm në jetën e kryetrimt, çastin kur ai merr vendim për të braktisur **nderimet e hueja**, por të **hidhura** të armiqve dhe kthimin e tij të prekshëm në atdhenë që e pret krahëhapur.

Vlen të vihet në dukje jehona që shkrimi i dytë, «Kthimi i Skënderbeut», u bën shqetësimeve të patriotëve në ato vite. **E mirë, ç'thoni ju? Ky vend kaq i bukur, këta male, këta pyje, këto kodra, këto fusha kaq të këndëshme, që janë tonat, që janë të shqipëtarëve, a janë për turkun? Jo, sigurisht! A doni t'i kemi për gjithnjë, a doni t'i gëzojmë në liri? Duhet punë, pra, më shumë, duhet luftuar me gjithë zemër. Duhet derdhur djersë dhe gjak.** Këto fjalë me të cilat kryetrimi u drejtohet shokëve të tij të luftës, kur hyn në tokën shqiptare, aludojnë hapur për shfrytëzimin brutal të pasurive të vendit nga fashistët italianë dhe përmes tyre autori synon të ngjallë sedrën kombëtare të bashkatdhetarëve.

Pas çlirimit shkrimtarët tanë e kapën temën e Skënderbeut më shpesh dhe më thellë; ata hartuan poezi, poema, ballada, drama dhe romane, në të cilat figura e heroit kombëtar evokohet në lidhje me ndjenjat dhe mendimet e reja të masave punonjëse, që ngrenë për vete një jetë të lumtur.

Duke nisur nga vitet '50 vëmendjen e letërsisë përherë e më shumë nis ta tërheqë tema historike. Shkruhen drama e romane, në të cilat gjejnë pasqyrim aspekte të ndryshme të jetës së vendit në të kaluarën dhe në radhë të parë ngjarje e fakte, që flasin për heroizmin dhe shpirtin patriotik të masave popullore, për guximin me të cilin ata u bënë ballë invazioneve të huaja nëpër shekuj. («Halili dhe Hajrija» e K. Jakovës, «Për mëmëdhenë» e Th. Kacorrit, «Trimi i mirë

me shokë shumë» e S. Pitarkës, «Shtatë shaljanët» e N. Lucës, «Nora» e A. Skanjetit etj.)

Ky interesim për temat historiko-patriotike, lindi si përgjigje kërkesës së natyrshme për njohjen më të mirë të së kaluarës së vendit, e cila për shkak të falsifikimeve të shkencës zyrtare të paraçlirimit, njihej në mënyrë të mangët dhe shtrembër. Por krahas kësaj shkrimtarët i nxiti t'i marrin temat për veprat e tyre nga historia edhe r.jë rrethanë tjetër, shumë e rëndësishme: kërkesa për të mbajtur gjallë në masat frymën luftarake patriotike.

Megjithëse lufta kundër fashizmit italian dhe gjerman u kurorëzua me fitimin e lirisë e me vendosjen e pushtetit të ri, për të ruajtur këto fitore, popullit shqiptar i u desh të bëjë përpjekje të shumta dhe të mbajë barutin të thatë. Në këto kushte, roli edukativo-patriotik i letërsisë mirrte një rëndësi të madhe. Duke rikrijuar artistikisht bëmat heroike të të parëve, të kaluarën e lavdishme të atdheut, veprat me temë historike zhvillonin më tej patriotizmin, edukonin njerëzit me ndjenjën e përgjegjësisë për të ardhmen e tij dhe ngrinin lart frymën revolucionare patriotike.

Në mes të temave historike që u përpunuan nga letërsia jonë e re, zuri vendin e vet edhe epoka e figura e Skënderbeut.

Shkrimtarët në një radhë krijimesh fatosin e paraqesin si një figurë me përpjestime të heronjve të epikës heroike legjendare. Kështu ndodh në poezinë «Trim mbi trima» (1953), të Ll. Siliqit, ku, nëpërmjet fjalëve të rapsodit, Gjergj Kastrioti del i pajisur me fuqi të mbinatyrshme. Poeti shfrytëzon gjerësisht hiperbolat, për të nxjerrë në pah fuqinë e jashtëzakonshme të Skënderbeut, shpata e të cilit **malin dyshë e çan**. Ndërsa në poezinë «Brez mbas brezi» (1962), poeti e lidh figurën dhe epokën e Skënderbeut me epopenë e lavdishme të Luftës nacionalçlirimtare, gjatë së cilës u çfaqën me një shkëlqim të ri, ato virtyte heroike që shquan popullin tonë në shekullin e Skënderbeut. Heroi ynë kombëtar paraqitet në këtë poezi si mishërim i trimërisë dhe i urtësisë së popullit, veti që nuk humbën gjatë rrjedhës së shekujve, por u përtëritën me heroizmin partizan.

**S'më erdhi ndër vegime Skënderbeu
mbi gjokun krifëgjatë,
vështrim' e tij të rreptë dalloj
ndër buste t'partizanëve heroj**

Lidhur ngushtë me epopenë e Luftës nacionalçlirimtare epoka dhe figura e Skënderbeut evokohet dhe në krijimtarinë e një sërë shkrimtarëve të tjerë.

J. Xoxa në poezinë «Marshimi heroik» (1953), paraqet marshimin e treqind partizanëve në Veri dhe vë në dukje se si gjatë luftës, në çdo kënd të atdheut, u përhap jehona e **lavdisë Skënderiane**... She-mbulli i heroit i thërret partizanët të hidhen në sulm. Poeti dëshmon se aspiratat shekullore të **vegjëlisë** po plotësohen nga **trimat e Enverit**, nga **bijtë e Partisë**, të cilët ecin **Nëpër gjurmat e Skënderit**.

Para vetmohimit partizan, që është një zhvillim i mëtejshëm i traditave heroike të popullit tonë përulet dhe vetë heroit ynë kombëtar, siç paraqitet në balladën «Skënderbeu» (1954), të I. Kadaresë. Krye-trimi ngre kaskën para varreve të **rinj** të dëshmorëve partizanë, që

merituan të qëndrojnë krahas martirëve të së kaluarës. Skënderbeu në këtë balladë jepet me tiparet e një heroji legjendar, me pallë xhveshur, hipur mbi kalin që **Bredh furishëm gjithë natën**, në shi e furtunë. Siç është vënë në dukje me të drejtë edhe nga kritika, poeti heroin e paraqet të vetmuar, në një atmosferë të zymtë, nëpër varre, etj., ambient ky karakteristik i balladave të letërsisë romantike kalorsiake të kaluar. I njëjti poet, tek poezia gjithnjë me karakter romantik, «Varrimi i Skënderbeut» (1958), duke shfrytëzuar një motiv të njohur, tregon se lavdia e bëmave të heroit ishte kaqë e madhe sa që i bën armiqtë të besojnë edhe pas vdekjes së tij, se ai që i pajisur me veti të mbinatyrshe. Megjithëse eshtrat e Skënderbeut turqit i bënë hajmali dhe ato u shpërndanë në katër anët e dheut bashkë me kuformat e jeniçerëve, kryetrimi mbeti i **pavarrosur**; ai me heroizmat e pashëmbëllta kapërceu «motin e madh», sot është i gjallë tek **shqipet arbërore** dhe vlon në gjak të tyre.

Lidhja e Gjergj Kastriotit me epokën e sotme, ruajtja gjallë dhe përtëritja e trimërive të shekullit XV, vihen në dukje dhe në poezinë «Gjurmata» (1958), të Dh. Qiriazit, në të cilën Skënderbeu përshkruhet si hero legjendar, **kryethinjur leshlësuar, që kalëruar... / malesh nget e sokëllin!**, që pret e grin pa masë, duke prirë në ballë të ushtrisë. Ashtu si në një gojëdhënë, mbi ata gurë ku shkëlqoi dori i tij mbetën gjurmë, të cilat poeti i krahason me gjurmata që lanë partizanët dhe në fshatin e tij, gjatë marshimeve historike. Edhe te «Legjenda e Skënderbeut» (1962), ky poet e vendos kryetrimin në një kohë legjendare. Gjatë një dite me tufan heroji ngrihet nga shtrati i vdekjes, ia shalon doriut, nisët fushave të betejave dhe **lëshon kalin me galop / mbi kalldrëm të shekujve**.

Disa autorë, gjithnjë në frymën e romantizmit, në poezitë e tyre kanë shtjelluar motive të krijimtarisë popullore, si motivin arbëresh të dënimit të renegatit («Skënderbeu e Ballabani» - 1959 - e M. Gurakuqit), atë të amanetit të Skënderbeut, në momentet para vdekjes, për ta varrosur ndën lis, me kordhën varur në degët e tij («Çastet e fundit të Skënderbeut» — 1961 — e P. Jorgonit), gojëdhënë e dëlit të heroit me një turkoshak («Skënderbeu» — 1964 — e M. Zaloshnjës), etj.

Një vend më vete ze romani «Kalorësi i Skënderbeut», vepër postume e shkrimtarit H. Stërmilli, nisur më 1938 dhe mbaruar më 1950.

Vendin qëndror në këtë vepër nuk e zë figura e Gjergj Kastriotit, por trimëritë e kalorësit njëzetekatër vjeçar Mark Spani (Kalorësi i bukur) dhe idili i dashurisë së tij me vashën plot hire, Mira Mireshi. Duke i vendosur ato në një sfond të gjerë historik, që lidhet me emrin dhe luftat e udhëheqësit të shquar, prezenca e tij ndihet gjatë gjithë veprës. Për të flasin shokët dhe bashkëluftëtarët, përgjërohen ushtarët, shprehet me admirim populli, që ushqen një dashuri të madhe ndaj udhëheqësit të vet.

Skënderbeu del si një figurë madhështore në çaste solemne, gjatë dasmës së tij dhe në një mbledhje të rëndësishme të princërve.

Duke zgjedhur momentin e madhërisëm, kur kalon përmes popullit që është mbledhur të kremtojë dasmën e Skënderbeut, shkrimtari e karakterizon heroin me tiparet e një udhëheqësi të madh: **Skënderbeu, ky Hero që guxoi t'i vejë gardh stuhisë shkatërrimtare të osmanëve, që rrëshqiste turrshëm drejt Perëndimit dhe që rrezi-**

konte qytetnimin europian, ky diplomat i hollë, që dijtë me i bashkue princat shqiptarë dhe me sigurue marrëdhënie të mira me Oborret e kohës, ky administrator e reformator i shquem, që krijoi dhe vu bazat e një shteti modern e shembull për atë kohë, ky luftëtar i pamundun, që u nderue prej miqve dhe, u çmue prej anmiqve, ky fatos i ndritun që po shkruente epopenë ma të shkëlqyeshme të popullit shqiptar deri atëhere dhe po bahej dielli i adhuruem i tanë brezave shqiptare, ecte përkrah së shoqës hierandë... Në veprën për bënë përpjekje për të paraqitur karakterin popullor të luftës së Skënderbeut. Në fjalët e një plaku del se si prijësi i shquar mundi të siguronte mbështetjen në popull dhe të qëndronte i pashyeshëm ballë gjithë intrigave dhe kompleteve që kurdisën armiqt kundër tij. Ai, — tregon plaku — me zotësinë e tij prej strategu të përsosun... përgatiti fitoren e parë në Torvioll. Qysh atë ditë, populli ynë u shartua me besim n'udhëheqjen e Skënderbeut dhe u pajis me një vetëbesim në forcat e veta për me përballue çdo anmik... Në një kohë të shkurtën e njofti tanë vendin dhe u fut thellë në shpirtin e popullit i cili len kryet për te.

Për forcën e mrekullueshme të krahut të «kryezotit» tregon një ushtar, i cili pa se si gjatë një beteje vrau komandantin e ushtrisë turke: **Aty afër u ndodha kur ai sulmoi si rrufe kundër tij, dhe, tue e hapë me shpatë gardhin e ushtrisë anmike, e goditi dhe ja ndau më dysh kryet.**

Problemit të bashkimit të principatave shqiptare, bashkim i cili u farkëtua nën drejtimin e Skënderbeut, i kushtohet drama «Trimi i mirë me shokë shumë (Gjergj Kastrioti)» (1958), e S. Pitarkës. Në fjalët e kryetrimin të urtë drejtuar Mojsiut: **Nji kope ujqish ban kërdrin ndër tufa e burra të veçuem, princ, ndërsa tufës së madhe të bashkueme vështirë e kanë edhe me iu afrue ujqit** — zbulohet idea që përshkon tej e ndanë veprën. Në këtë dramë Skënderbeu pasqyrohet me ngjyra realiste: Ai del hero i lidhur ngushtë me masat, trim i shquar dhe thellësisht fisnik e njerëzor.

Karakterin popullor i figurës së Gjergj Kastriotit zbulohet në veprën, përmes situatave konkrete të krijuara prej autorit, në të cilat pasqyrohen lidhjet e heroit me masat. Ai tregohet i vëmendshëm ndaj këshillave të luftëtarëve të thjeshtë, mëson prej tyre.

Në veprën ka skena që e paraqesin heroin si një komandant popullor, që i harton dhe i zbaton planet e luftës, mbasi e ka njohur gjendjen përmes mendimit të malësorëve të thjeshtë dhe ka marrë aprovimin e shokëve të tij trima.

Trimëria e Skënderbeut paraqitet si përmes fjalëve të bashkëluftëtarëve që e kanë njohur në luftë, ashtu dhe përmes skenave të gjalla që krijon autori. Pohimi se **Skënderbeu nuk e njeh frikën**, i vënë në gojën e Mojsi Golemit, që ka tradhëtuar atdhenë, dëshmon për të vërtetën historike që edhe armiqtë qenë të detyruar t'i a njihnin atë virtyt të rrallë heroit tonë. Gjithashtu fjalët e vetë Skënderbeut: **Trimat qahen por trimat nuk duhet të qajnë**, drejtuar Gjinit, i cili vajtonte të atin të vranë prej turqve, shprehin nderimin që ka Skënderbeu ndaj trimërisë. Në skenën që paraqet duelin e Skënderbeut me ushtarin e tij Gjinin, heroit del si një luftëtar trim e i shka-

thët. Ai i pret me buzëqeshje goditjet e kundërshtarit dhe ia flak shpatën tutje.

Figura fisnike dhe njerëzore e Skënderbeut del sidomos në qëndrimin e tij ndaj Mojsiut. Autori, duke përdorur me mjeshtëri kontrastin, vë përballë Mojsiut, që bluan në mendje mendime të këqia, Skënderbenë e shqetësuar për brengën e panjohur të shokut të vet. Figura e trimit të urtë e bujar rritet veçanërisht në skenën e faljes së Mojsiut. Skënderbeu rrëmben një shpatë, dhe tregon karakterin e tij të lartë, kur, duke ia dorëzuar Mojsiut, i thotë: **Shko, dënoje Mojsiun fajtor!**

Në vitet '60 figura dhe epoka e Skënderbeut kanë gjetur një pasqyrim më të gjerë e më të plotë në një sërë veprash të gjinive të ndryshme. Si rezultat i ngritjes ideoartistike të shkrimtarëve, në veprat e tyre vihet re një pasqyrim gjithnjë më realist i Skënderbeut dhe i kohës së tij.

Në poezitë e K. Jakovës, N. Bulkës e të mjaft shkrimtarëve të tjerë, Gjergj Kastrioti paraqitet më afër preokupacioneve dhe problemave që shqetësojnë shoqërinë tonë në luftën për ndërtimin socialist e për mbrojtjen e fitoreve të arritura. Heroi del si një bashkëkohës i yni, që qëndron midis nesh, që merr pjesë në gëzimet e popullit, që na frymëzon në forcat tona e na kujton të mbajmë të gjallë vijilencën.

K. Jakova në poezinë «Amanet» (1961), në emër të brezit tonë, i drejtohet monumentit të Skënderbeut. Heroi merr fjalën dhe shpreh gëzimin e vet për **brezninë e vonë**, që përsëriti lavdinë e së kaluarës. Nga ana tjetër atë e ngazëllon puna ndërtimore e stërnipave të tij, të cilët i porositi:

Nga ky shesh ku lirinë solla
po u la amanet,
ruejini fitoret tueja
se shumë shtrejt i bletë.

duke qëndruar edhe vetë ai në roje të atdheut. Po atë ide poetike shpreh dhe N. Bulka në poezinë «Para monumentit të Skënderbeut» (1962), ku kryetrimi paraqitet gjithashtu i lidhur me jetën dhe përpjekjet tona për ndërtimin socialist të vendit.

Një mendim të ri sjell në poezinë e tij «Krujë 1965» poeti i ri K. Blushi. Autori njeh tiparin e epokës sonë, kur **Nëpër udhët e kombeve** vazhdojnë të **Enden pushtonjësit** dhe nga shembulli i qëndresës heroike të shqiptarëve të prirë prej Gjergj Kastriotit, nxjerr mësimin se çdo popull **Duhet të lindë përsëri — / Skënderbeun e tij...**

Për vetë mundësitë që i jep lloji i dramës, si edhe për shkak të konceptimit më të thelluar të historisë, figura dhe epoka e Gjergj Kastriotit në dramën «Gruri i hekurt dhe mokrat e gurta» (1963), të M.S. Markajt, pasqyrohen në një plan më të gjerë e në mënyrë më realiste. Në qëndër të veprës është vënë problemi i krijimit të bashkimit luftarak të popullit dhe i rolit që lojti Skënderbeu në këtë drejtim. Autori, grindjeve dhe përçarjeve feudale u ka dhënë një motivim realist, duke paraqitur, përveç skenave e situatave konkrete, shkaqet e vërteta të separatizmit feudal, si dhe veprimtarinë armiqësore të Venedikut.

Në këtë lëmsh intrigash e prapaskenash figura e Skënderbeut ngrihet si mishërim i udhëheqësit të urtë e energjik, që nuhat e shkatërron kurthet e njëpasnjëshme dhe farkëton bashkimin e princërve shqiptarë.

**...Nuk erdha të qëndroj mbi krye tuaj
Si shtypës e tiran. Larg qofshin ëndjet
e këtilla për shpirtin tim të lirë.
Por erdha t'ju pajtoj e t'ju bashkoj.**

u thotë kryetrimi krerëve të mbledhur në këshillë. Kur duhen marrë vendime të rëndësishme për fatin e atdheut, prijësi mbledh kuvendin e krerëve të Arbërit të këshillohet e të porosisë bashkëlufetarët t'u ruhen grindjeve e përçarjeve:

**Kush i nxit e i fryn zjarrit fashitur këto vjet,
Arbrit i hap varrin.**

Tek figura e Skënderbeut armiqtë ndeshen në një kundërshtar trim e të vendosur, që s'bën asnjë lëshim e s'pranon t'u nënshtrohet haraçeve e kushteve poshtëruese e robëruese të vëna prej turqve e venecianëve:

**Asnjë pëllëmbë tokë nga toka e Arbërit
nuk fal Gjergj Kastrioti dhe princat arbëreshë**

i thotë të dërguarit të sulltanit, duke shtuar:

**Të falën tonë e shpjerë, Turqija ta dëgjojë;
Sulltani n'u zëmroftë, e presim, t'urdhërojë.**

Si strateg Gjergj Kastrioti tregon aftësi të rralla. Ai karakterizon me mprehtësi situatën dhe me gjakftohtësi e largpamje merr vendime të urta në rrethana të vështira për vendin. Duke kuptuar politikën armiqësore të Venedikut dhe rrezikun imediat që i vjen atdheut nga intrigat dhe synimet e kësaj fuqije, në përputhje me vijën e përgjithshme të strategjisë së tij, nga ana taktike orienton goditjen e parë kundër «mokrës» venedikase, për të pasur krahët e sigurta në luftën kundër «mokrës» turke:

**Tashi që njëra mokër (Venetiku) u thye,
sot këtu n'Orenik, tjetra (Turqia) mbet vetëm
t'japim duart e ta rrukullisim
në tatëpjetën e pafund të humbjes.**

Veprën «Gruri i hekurt dhe mokrat e gurta» e përshkon idea e shëndoshë, se populli shqiptar ka për t'i qëndruar gjithmonë i patundur çfardo rrebeshi armik që do t'i sulet:

**...fara Arbëreshe qëlloi një farë e rrallë,
një farë gruri t'hekurt dhe s'ka mokër të gurtë,
mullinjsh armiqësorë ta shtypë dhe ta bluajë
as sot as mot as kurrë, sa rron e gjallëron
në zemrat tona, burra, kjo dashuri e shtrenjtë,
për trojet stërgjyshore e për lirinë e shenjtë.**

Nga romani «Skënderbeu», i Th. Kacorit, njohim vetëm një fragment, ku heroi paraqitet larg atdheut, në Turqi, i mbuluar me lavdi për trimëritë e treguara në beteja të ndryshme. Me interes janë tabllot që pasqyrojnë aspekte të rezistenës së shqiptarëve, që përgatiten për kryengritjen e përgjithshme kundër pushtonjësit turk, siç ndodh me kurveleshasit, të cilëvevet u vlon në gjak urrejtja ndaj armikut barbar. Nga ana tjetër autori rrëfen për ndjenjat që fshihen në zemrën e Skënderbeut, i cili, duke u djegur nga malli për atdhenë e robëruar dhe për bashkatdhetarët trima, nxjerr mësim nga taktika dhe fitorja e Gjergj Arianitit kundër turqve, në një betejë të pabarabartë me ta dhe harton plane për të organizuar kryengritjen. Heroi ynë mendon: **Një grusht njerës jemi dhe po të mos e bëjmë luftën të bashkuar, gjithnjë do të na mundin, gjithnjë do të na kenë të huajt nën vete!**

Dhe kur dëgjon shpjegimet për fitoren e Arianitit thotë me vehte: **Domethënë, sefte të zësh grykat, të ngresh njerëzinë, të tërheqësh armikun thellë e më thellë dhe ta sulmoh atje ku ta ha syri që me siguri do ta mundësh... Taktikë të mrekullueshme ka përdorur për një ushtri të vogël, kundër një ushtrie më të madhe...**

Vitet e fundit janë shkruar një radhë tregimesh, në bazë të të cilëve është vënë tema e luftave heroike të shqiptarëve të udhëhequra prej Gjergj Kastriotit.

P. Marko, në tregimin «Male, male të bardha», pasqyron një aspekt të heroizmit popullor, që u çfaq gjatë qëndresës së patundur kundër rrebeshit osman. Për të nxjerrë në pah frymën heroike dhe moralin e lartë të popullit autori zgjedh një rast kritik kur malësorët vuajnë për bukën e bojës dhe s'e japin veten as përpara Skënderbeut, që vete për të njohur gjendjen dhe moralin e popullit.

Krijimtaria letrare me temën e Skënderbeut, ka marrë një hov të ri gjatë vitit jubilar të 500-vjetorit të vdekjes së Heroit. Një sërë shkrimtarësh si K. Jakova, Ll. Siliqi, Th. Kacori, Gjergj Zheji, M. Markaj etj. kanë shkruar vepra të llojeve të ndryshme, poema, romane, drama, novela e tregime.

Në radhën e këtyre veprave shquan edhe poema epike prej dhjetë këngësh «Garda krutane» e K. Jakovës, e cila evokon luftëtarat dhe fitoret e popullit tonë, nën udhëheqjen e fatosit të Krujës, Skënderbeut, në kulmin e zhvillimit të tyre. Skënderbeu në vepër paraqitet si një udhëheqës popullor, si një komandant i zoti e strateg i madh, që mbështetet në forcat e pashterrshme të popullit të vet trim.

Populli ynë, i cili e kish provuar në shpinën e vet zgjedhën e rëndë të pushtuesit dhe sistemin e egër shfrytëzues të feudalizmit ushtarak turk, gjeti tek Skënderbeu udhëheqësin, që diji të farkëtonte bashkimin e të gjitha forcave të vendit, për t'u bërë ballë dallgëve shkatërrimtare të hordhive osmane. Prandaj ushtari Gjetan Lala, i gjymtuar ndër beteja këndon:

**Mos u digj, moj zemër-valë,
se i qajmë hallet me kta male
po nuk dijtëm t'i qajmë ne,
na i qan prijisi Skënderbe!**

Është e goditur ajo skenë që paraqit heronë të rënë në mendime, kur sheh nga një breg, se si pushtuesi, me urë në dorë mbjell kudo vdekje e zi, kur kujton se:

**Sa djem nanash lufta shoqti,
që ai prindve ua kërkojti**

Por barbaritë e pushtuesit mizor ia shtojnë urrejtjen dhe kur mendon se ende turku

**... i shemton malet me borë,
ku lejnë djemt me shpatë në dorë,
ku dhe arbnesha për lirinë
jetën jep bashkë me kërthinë**

**Zjarri zemrën po ia djeg
pris-luftarit Skanderbeg**

Trimëria e Skënderbeut dhe karakteri i lartë fisnik zbulohet në ato skena ku ai paraqitet në ballë të luftës, duke vënë në rrezik dhe jetën e vet për të shpëtuar atë të bashkëluftëtarëve.

Poeti në vepër ka ditur të kapë momente të tilla nga rezistenca shqiptare kundër pushtuesit turk, që nxjerrin në pah nga njera anë heroizmin popullor e nga ana tjetër dashurinë e madhe të popullit për Skënderbenë. Të tridhjetë vashat që luftojnë trimërisht tek Shkëmbi i Lesterit, për të ruajtur lirinë dhe nderin e tyre, shkojnë drejt vdekjes me këngë në gojë, sepse i frymëzon dashuria për prijësin Skënderbe, të cilin e thërrasin **baba**. Malësori Llesh Gallani ia fal me zemër të katër djemtë e tij atdheut dhe Skënderbeut; mbarë populli e ndjek pas udhëheqësin e vet drejt fitores ose vdekjes.

Me fitoret e tij të shkëlqyera mbi turqit Gjergj Kastrioti ka fituar besimin e patundur të popullit, i cili sheh në krahun dhe shpatën e fatosit shpresën e shpëtimit.

**Nxirre, pra, rrufenë prej millit,
që ua rremeve reve t'qiellit,
shkrep një herë n'sulltan t'Stambollit,
na ço mallin e Torvjollit!**

këndon rapsodi me lahutë.

Në luftë dhe në përfytyrimin e popullit Skënderbeu paraqitet me tiparet e një heroit legjendar. Edhe portreti i heroit, i dhënë prej autorit, të kujton një kreshnik malesh, madhështor e të rreptë:

**Hundë-shqiponjë, vetull-ngërthye,
dybrinjaren n'kokë mbërthye,
frejt në dorë, shpatën n'dorë tjetër,
mbi dori vigan i vjetër
para e mbrapa e hjedh shikimin
e n'shikim e derdh tërbimin,**

Poemën «Garda krutane» të K. Jakovës e përshtojnë ide të shëndosha, me një tingëllim të fuqishëm aktual, siç është edhe idea se një popull, i cili lufton për lirinë dhe mbështetet në forcat e veta,

është i pamposhtur e mund t'i bëjë ballë çdo rrebeshi të historisë.
Në fjalën që u mban Skënderbeu trimave të tij thekson:

**Sot, o djem, fati i arbnorit
rri mbi shpatë e drrasë krahnorit**

**Pra të vetëm si përherë
do luftojmë dhe kësaj herë,**

Idenë se ky popull, që ka lindur Skënderbenë, do të dijë të mbrojë gjithmonë lirinë dhe fitoret e arritura me gjak e djersë, e shpreh kënga e fundit e poemës. Në rast të një agresioni thotë rapsodi:

**n'daç nga toka, n'daç nga deti,
prap do ngrihen gurë e dhe,
prap do lindë një Skënderbe
që ta mprojë t'shenjtin atdhe!**

Si konkluzion duhet thënë se interesi për temën e Skënderbeut u çfaq në letërsinë tonë të realizmit socialist, në kuadrin e përgjithshëm të interesit për temat historike, si përgjigje ndaj kërkesës për të pasqyruar të kaluarën e lavdishme të popullit tonë, për të ruajtur të gjallë dhe për të ngritur më lart frymën luftarake patriotike të masave punonjëse.

Në fillim, duke nisur që gjatë Luftës nacionalçlirimtare dhe disa vjet mbas çlirimit, kjo temë gjeti pasqyrim në krijime të shkurtëra, si në poezi e në skica, kryesisht nëpërmjet mjeteve të letërsisë romantike, në funksion të problemeve të kohës.

Nga fundi i viteve pesëdhjetë e këtej, veçanërisht këto vitet e fundit, tema e luftrave epike të popullit tonë në shek. XV është trajtuar në mënyrë më të gjerë e gjithnjë më të thellë.

Një serë veprash të gjinive të ndryshme, që kanë dalë e po dalin në qarkullim, poema, drama, romane, etj. shquajnë për një pasqyrim gjithnjë më të plotë dhe realist të figurës dhe epokës së Skënderbeut. Në to Gjergj Kastrioti paraqitet jo vetëm si një fatos legjendar, por ai vështrohet edhe në bazë të një koncepti marksist-leninist të historisë dhe të heronjve, si një kryetrim që mbështetet tek masat.

Tek epoka dhe figura e Skënderbeut, letërsia jonë e re shqipe, e realizmit socialist, sipas mësimeve të urta të Partisë dhe të sh. E. Hoxha, gjen shembullin e madh që e frymëzon popullin tonë të marshojë përpara me guxim e heroizëm dhe të ndërtojë socializmin me forcat e veta, duke mbajtur «në njerën dorë kazmën dhe në tjetrën pusnkën».

BIBLIOGRAFI

- LL. SILIQI, *Trim mbi trima*, (poezi), «Vjersha dhe poema», Sh. B. «Naim Frashëri», Tiranë, 1953, f. 45.
- I. KADARE, *Skënderbeu — Balladë*, rev. «Nëndori», I, 1954, 11, nëndor, f. 26-27. (I. Kadare, *Skënderbeu (balladë)*, «Ëndërrimet...», N.Sh.B., Tiranë, 1957, f. 57-59).
- G.J. KUQALI, *Ëndëra e Skënderbeut — Kthimi i Skënderbeut*, (skica), rev. «Nëndori», II, 1955, I, janar, f. 117-118 dhe 118-119. (Gj. Kuqali, *Ëndëra e Skënderbeut — Kthimi i Skënderbeut*, (skica), «Qiriu», N.Sh.B., Tiranë, 1955, f. 40-42 dhe 43-44).
- M. GURAKUQI, *Gëzimi i Gdanjskut*, (poezi), rev. «Nëndori», III, 1956, 7, korrik, f. 91-92. (M. Gurakuqi, *Gëzimi i Gdanjskut*, (poezi), «Kangë për dashuninë», N.Sh.B., Tiranë, 1957, f. 51-52).
- A. VARFI, *Dhe një herë dil nga varri*, (poezi), «Dielli i jetës sonë», N.Sh.B., Tiranë, 1957, f. 12, (së bashku me një poezi tjetër është botuar nën titullin: «Dy motive në frymë popullore»).
- DH. QIRIAZI, *Gjurmata*, (poezi), rev. «Nëndori», IV, 1957, 5, maj, f. 115-116. (Dh. Qiriazi, *Gjurmata*, (poezi), «Kur zemra rreh së pari...», Tiranë, 1958, f. 3-6).
- S. PITARKA, «*Trim i mirë me shokë shumë*» — (*Gjergj Kastrioti*) — (*Pjesë teatrale në nëndë tablo*), N.Sh.B., Tiranë, 1958.
- I. KADARE, *Varrimi i Skënderbeut*, (poezi), gaz. «Zëri i Rinisë», XIV, 1958, 31, 19 prill. (I. Kadare, *Varrimi i Skënderbeut*, (poezi), «Shekulli im», N.Sh.B. «Naim Frashëri», Tiranë, 1961, f. 22-24; poezia mban vitin: 1957).
- D. AGOLLI, *Zjarret...* — (balladë), gaz. «Zëri i Rinisë», XIV, 1958, 39, 17 maj. (D. Agolli, *Zjarret — (balladë)*, «Në rrugë dolla...», N.Sh.B. «Naim Frashëri», Tiranë, 1958, f. 6-8.)
- F. ARAPI, *Për Skënderbenë*, (poezi), gaz. «Zëri i Rinisë», XIV, 1958, 39, 17 maj.
- M. GURAKUQI, *Skënderbeu e Ballabani — Pal Golemi*, (poezi), rev. «Nëndori», VI, 1959, 5, maj, f. 152-156, (botuar nën titullin: Motive arbreshe). (M. Gurakuqi, *Skënderbeu dhe Ballabani — Pal Golemi*, (poezi), «Në udhët e jetës», N.Sh.B. «Naim Frashëri», Tiranë, 1960, f. 28-32, dhe 33-35; botuar nën titullin: Motive Arbreshe, dhe me vitin: 1958).
- S. ÇOMORA, *Gjergj Kastrioti — Bashkimi*, gaz. «Zëri i Rinisë», XVIII, 1959, 78, 19 shtator, (mban këtë shënim: Fragment nga kënga e parë e poemit me titull BETIMI, që fillon me këtë periudhë historike dhe arrin deri në ditët tona).
- P. TASE, *Skënderbeu në bronx*, (poezi), rev. «Nëndori», VII, 1960, 6, qershor, f. 86, (mban shënimin: Krujë, dhjetor 1959).
- D. AGOLLI, *Palla e Skënderbeut*, (poezi), «Hapat e mija në asfalt», N.Sh.B. «Naim Frashëri», Tiranë, 1961, f. 62.
- G.J. ZHEJI, *Zëri i kryetrimt*, (poezi), gaz. «Zëri i Rinisë», XX, 1961, 5, 18 janar, (me rastin e 493 vjetorit të vdekjes).
- H. QENDRO, *Përpara monumentit të Skënderbeut*, (poezi), rev. «Nëndori», VIII, 1961, 5, maj, f. 98. (H. Qendro, *Te monumenti i Skënderbeut*, (poezi), «Dashuri e shqetësuar», N.Sh.B. «Naim Frashëri», Tiranë, 1964, f. 15.)
- M. VYSHKA, *Vojsava — (Balladë)*, gaz. «Zëri i Rinisë», XX, 1961, 65, 19 gusht. (M. Vyshka, *Vojsava*, (poezi), «Në njëzetvjeçarët», N.Sh.B. «Naim Frashëri», Tiranë, 1963, f. 65-66).
- H. MINAROLLI, *Kujtime lavdiye — Në Krujë* (n/tit.), (poezi), gaz. «Drita», I, 1961, 42, 15 tetor. (H. Minarolli, *Kujtime lavdiye (Në Krujë)*, (poezi), «Copëza jete», N.Sh.B. «Naim Frashëri», Tiranë, 1964, f. 6.)
- P. JORGONI, *Çastet e fundit të Skënderbeut — Balladë*, rev. «Nëndori», VIII, 1961, 12, dhjetor, f. 56-57.
- K. JAKOVA, *Amanet*, (poezi), gaz. «Drita», I, 1961, 49, 3 dhjetor, (K. Jakova *Amanet*, (poezi), «Qiriu i fundit», N.Sh.B. «Naim Frashëri», Tiranë, 1963, f. 54-56.)

- M. GURAKUQI, «*Trim i mirë me shokë shumë*» — *Shënime kritike*, gaz. «Drita», I, 1961, 52, 24 dhjetor.
- M. VYSHKA, *Ëndrra e 17 janarit*, (poezi), gaz. «Drita», II, 1962, 4, 28 janar.
- G. EREBARA, *Skënderbeu*, (poezi), gaz. «Drita», II, 1962, 8, 25 shkurt.
- N. PRIFTI, *Ushtri i Skënderbeut — Tregim*, rev. «Ylli», III, 1962, 3, mars, f. 12.
- DH. QIRIAZI, *Legjenda e Skënderbeut*, (poezi), gaz. «Drita», II, 1962, 43, 28 tetor. (Dh. Qiriazi, *Legjenda e Skënderbeut*, (poezi), «Ballada intime», N.Sh.B. «Naim Frashëri», Tiranë, 1963, f. 6-7).
- N. BULKA, *Para monumentit të Skënderbeut*, (poezi), gaz. «Drita», II, 1962, 47, 25 nëndor. (N. Bulka, *Para monumentit të Skënderbeut*, (poezi), «Bij të shkrepit», N.Sh.B. «Naim Frashëri», Tiranë, f. 3-6.)
- M. SH. MARKAJ, *Gruri i hekurt dhe mokrat e gurta — (dramë me pesë veprime)*, rev. «Nëndori», X, 1963, 6, qershor, f. 3-67.
- TH. KACORI, *Skënderbeu — (... fragment nga romani «Skënderbeu...»)*, gaz. «Drita», III, 1963, 36, 8 shtator.
- SH. KARADAKU, *Mbi këtë gjol*, (poezi), gaz. «Drita», III, 1963, 39, 21 shtator.
- N. BULKA, *Amaneti i shenjtë në çastet e fundit të Skënderbeut*, (skicë), gaz. «Drita», III, 1963, 48, 1 dhjetor.
- TH. BASHA, *Te shkëmbi i Skënderbeut*, (poezi), rev. «Ylli», IV, 1963, 12, dhjetor, f. 11.
- H. QENDRO, *Para vdekjes*, (poezi), «Dashuri e shqetësuar», N. Sh. B. «Naim Frashëri», Tiranë 1964, f. 14, (mban vitin: 1962.)
- M. GURAKUQI, *Eshtnat e trimit*, (poezi), «Në gjurmët e viteve», N. Sh. B. «Naim Frashëri», Tiranë, 1964, f. 11.
- S. XHANGO, *Para statujës së tij*, (poezi), gaz. «Mësuesi», IV, 1964, 3, 17 janar (me rastin e përvjetorit të vdekjes).
- M. ZALOSHNIJA, *Skënderbeu — (balladë)*, gaz. «Mësuesi», IV, 1964, 20, 15 maj.
- M. MARKAJ, *Në kështjellën e Moisi Golemit — Fragment nga drama «Gjergj Kastrioti»*, gaz. «Drita», IV, 1964, 34, 23 gusht, (fragmenti i botuar s'ka aqe lidhje me personazhin e Skënderbeut).
- K. BIHIKU, *Tema historike në dramën e sotme*, (nja dy faqe shënime për dramën «Trim i mirë me shokë shumë») në dispensën «Letërsia e sotme shqipe», U S H T, 1965, f. 176-177.
- LL. KOKONESHI, *Pranë monumentit të Skënderbeut*, (poezi), rev. «Ylli», VI, 1965, 6, qershor, f. 20.
- TH. KACORI, *Gjergj Arianiti — (Kapituj nga vëllimi i parë i romanit «Skënderbeu»)*, rev. «Nëndori», XII, 1965, 11, nëndor, f. 115-144.
- K. BLUSHI, *Krujë 1965*, (poezi), gaz. «Drita», V, 1965, 50, 12 dhjetor.
- A. VARFI, «Blerim nëndori — (poemë simfonike)», Sh. B. «Naim Frashëri», 1966, (një pjesë e mirë e «Kohës së dytë» të kësaj poeme ka të bëjë me Skënderbeun), f. 16-27.
- L. S. DEDA, *Skënderbeu*, (poezi) «Këngët e marshimeve», Sh. B. «Naim Frashëri», Tiranë, 1966, f. 14-15 (në vëllim ka vitin: 1960).
- N. BULKA, *KRUJA — jo!*, (tregim), «Legjenda e një fisi», SH.B. «Naim Frashëri», Tiranë, 1966, f. 41-47.
- P. MARKO, *Male, male të bardha — Tregim*, gaz. «Drita», VI, 1966, 7, 13 shkurt.
- B. XHAFERRI, *Skënderbeu*, (poezi), gaz. «Drita», VI, 1966, 19, 8 maj.
- T.T. ALIU, *Të fshehtat e lavdisë — Tregim*, gaz. «Drita», VII, 1967, 3, 15 janar.
- F. S. DEDA, *Ai jeton madhërisëm*, (poezi), gaz. «Bashkimi», 25, 1967, 14, 17 janar.
- K. JAKOVA, *Garda krutane*, (fragment nga kënga e gjashtë e poemës me të njëjtin titull), gaz. «Drita», VII, 1967, 4, 22 janar.
- K. JAKOVA, *Garda krutane — (fragment poeme)*, rev. «Nëndori», XIV, 1967, 2, shkurt, f. 125-147.
- H. MEÇAJ, *Skënderbeu — (Këngë labçe)*, (poezi), gaz. «Zëri i Rinisë», XXVI, 1967, 24, 25 mars.
- F. S. DEDA, *Mes shekujsh ai jeton — Fragmente nga poema «Skënderbeu»*, gaz. «Bashkimi», 25, 1967, 73, 26 mars.
- M. NEXHA, *Skënderbeu*, (poezi), gaz. «Zëri i Rinisë», XXVI, 1967, 30, 15 prill.
- XH. SPAHIU, *Shpata*, (poezi), gaz. «Zëri i Studentit», I, 1967, 3, 2 prill.
- I. MËJEDA, *Trim dragua*, (poezi), rev. «10 Korriku», XIX, 1967, 5, maj, f. 16.

- DH. SIMAKU, *I përjetshëm mbi legjenda — Skënderbeut*, (poezi), rev. «10 Korriku», XIX, 1967, 5, maj, f. 21.
- K. BLUSHI, *Amaneti i Skënderbeut*, (poezi), gaz. «Drita», VII, 1967, 19, 7 maj.
- A. SHEHU, *Shpata 1912 — Troku rend...*, (motive për Skënderbeun), gaz. «Drita», VII, 1967, 22, 28 maj.
- N. KACALIDHA, *Skënderbeu*, (poezi), gaz. «Drita», VII, 1967, 22, 28 maj.
- K. JAKOVA, *Garda krutane (fragment nga poema)*, rev. «10 Korriku», XIX, 1967, 6, qershor, 22-23.
- L. S. DEDA, *Shpata kërkon krahun*, (poezi), rev. «10 Korriku», XIX, 1967, 6, qershor, f. 23.
- R. LASKU, *Kthimi i Skënderbeut — (balladë)*, gaz. «Zëri i Studentit», I, 1967, 5, 1 qershor.
- T. ALI, *Shpagim — (tregim)*, gaz. «Zëri i Studentit», I, 1967, 6, 8 qershor.

R é s u m é

SKANDERBEG DANS LA LITTÉRATURE ALBANAISE CONTEMPORAINE

Le guerre glorieuse de 25 ans du peuple albanais, sous son héros national, Georges-Kastriot-Skanderbeg, a donné un ample sujet aux lettres albanaises, à partir de la Renaissance nationale et jusqu'à nos jours. La figure et l'époque de Skanderbeg ont franchi les limites de leur temps et ont nourri les aspirations du peuple albanais dans sa lutte incessante pour la libération.

La nouvelle littérature albanaise, qui s'amorce déjà durant le feu de la Lutte de libération nationale, a chanté et chante avec affection à Skanderbeg.

Au commencement, de la Lutte de libération nationale, le sujet de l'époque et de la lutte de Skanderbeg ont trouvé leur reflet dans des créations brèves, poésies et esquisses, notamment par les moyens de la littérature romantique, en fonction des problèmes du temps.

P. Marko rappelle le héros dans son poème Le 7 Avril — appel de libération, écrit au lendemain même de l'invasion fasciste. Devant le souvenir du poète renaissent les années glorieuses du passé. Il exprime sa certitude que les Albanais feront preuve d'être les dignes héritiers de Skanderbeg.

L'autre jeune littérateur, Gj. Kuqali, dans les deux esquisses Le rêve de Skanderbeg et le Retour de Skanderbeg a choisi l'instant quand celui-ci prend la décision de rentrer dans son pays qui l'attend les bras ouverts.

Après la libération du pays, les écrivains ont repris le sujet de Skanderbeg plus fréquemment. Ils ont été poussés en cela par la nécessité de faire connaître plus à fond le passé du pays et tenir vivant parmi les masses populaires l'esprit militant patriotique.

Dans les années '50 les écrivains albanaise, dans une suite de créations poétiques, représentent Skanderbeg comme une figure de dimensions de l'épique héroïque légendaire. C'est le cas de la balade Skanderbeg d'I. Kadare, où le preux se plie avec respect devant l'abnégation des partisans, s'ôtant son heaume devant les nouvelles sépultures des héros qui ont mérité la place à côté des martyrs du passé. Dans cette balade, comme dans d'autres poésies de divers auteurs, Skanderbeg est brossé dans les traits des héros légendaires. Il y est fait ressortir le lien du

héros avec l'époque contemporaine, la conservation vivante et la résurrection des gestes du XVe siècle. D'autres auteurs développent, dans l'esprit du romantisme, des motifs de création populaire.

Dans la nouvelle littérature albanaise un place à part va au roman de H. Stërmilli *Le chevalier de Skanderbeg*, commencé en 1938 et terminé en 1950. Quoique la figure de Skanderbeg n'y ait pas la place centrale, elle est vivante dans tout le roman, car ses événements se rattachent au nom et aux guerres de l'éminent guide.

Vers la fin des années '50, et notamment dans ces dernières années, le sujet des luttes épiques de notre peuple au XVe siècle a été traité d'une façon plus ample et toujours plus profondément, dans une série de productions de tout genre. Dans ces oeuvres, Georges Kastriote est représenté non seulement comme un preux légendaire, mais il est analysé aussi, sur la base de la conception marxiste-léniniste de l'histoire et du rôle des héros, comme un preux qui tire sa source du peuple.

Dans la pièce dramatique de Sulejman Pitarka, *A excellent preux*, beaucoup de compagnons — Georges Kastriote, Skanderbeg est peint par des tonalités réalistes. Il est un héros intimement rattaché aux masses populaires, un preux sagace, profondément noble et humain. La figure du preux sage et noble gagne beaucoup dans la scène du pardon de Moïssi Golemi. Skanderbeg, dans cette scène, prend une épée, et faisant preuve de son caractère élevé, la consigne à Moïssi, en lui disant: Va à condamner Moïssi le coupable!

Dans les poésies de K. Jakova, N. Bulka et de plusieurs jeunes littérateurs, Georges Kastriote est mi plus à côté des problèmes qui préoccupent notre société. Digne d'intérêt est, par exemple, la poésie Kruje 1965, du jeune poète K. Blushi, dans laquelle le poète, connaissant les traits de notre époque, s'amorce à l'exemple de la résistance héroïque des Albanais pour tirer la leçon que tout peuple

doit faire renaître
son propre Skanderbeg...

Pour les raisons mêmes qu'offre le genre dramatique, ainsi comme conséquence d'une conception plus profonde de l'histoire, la figure et l'époque de Georges Kastriote, dans la pièce *Le bloc de fer et les meules de pierre* de M.S. Markaj, reflète dans un plan plus ample la réalité des temps. Dans le noeuud des intrigues et des scènes surnoises de Venise, la figure de Skanderbeg s'élève comme une incarnation du guide sage, énergique, qui s'aperçoit à temps et détruit les guêts-apens et forge l'union des princes albanais. Skanderbeg ne fait aucune concession aux ennemis et n'accepte pas de se soumettre aux capitations et aux conditions avilissantes et assujettissantes posées par les Turcs et les Vénitiens, en déclarant sèchement au délégué du sultan:

Pas un seul pouce de terrain de la terre d'Albanie
ne sera concédé par Georges Kastriote et les princes albanais.

La pièce est empreinte par l'idée maîtresse que le peuple résistera toujours indomptable contre toute tourmente ennemie.

Dans un certain nombre d'autres créations est reflété le grand héroïsme dont a fait preuve notre peuple durant la résistance indomptable contre la ruée ottomane.

La création littéraire ayant pour sujet central Skanderbeg et son époque a connu un nouvel essor durant cette année jubilaire. Du nombre des poèmes, romans, pièces dramatiques qui voient le jour, on doit faire remarquer La Garde de Kruje de K. Jakova, qui évoque les batailles et les victoires de notre peuple sous le héros de Kruje, durant le deuxième siège fait à la capitale de Skanderbeg par les troupes turques. Skanderbeg est présenté comme un guide populaire, comme un commandant aux aptitudes admirables et un stratège prisé qui s'appuie sur les forces intarissables de la population. Le poème est empreint par des idées solides, il a une résonance puissante d'actualité. Dans les paroles que Skanderbeg adresse à ses hommes, il est dit qu'un peuple qui se bat pour la liberté et s'appuie en ses propres forces est indomptable et peut faire face à toute tourmente:

Aujourd'hui, mes enfants, le sort de l'Albanais
est sur la pointe des épées et sur les poitrines fermes

La fin du poème laisse entendre que ce peuple qui a donné le jour à Skanderbeg saura défendre en toute occasion la liberté et les victoires acquises par le sang et la sueur.

Chez l'époque de Skanderbeg, la nouvelle littérature albanaise du réalisme socialiste, trouve, d'après les enseignements sages du parti et du camarade Enver Hoxha, le grand exemple qui inspire notre peuple à marcher de l'avant hardiment et fermement et à édifier le socialisme de ses propres forces, tenant «d'une main la pioche, de l'autre le fusil.»

